

Az 1717-i tatárbetörés.

I. A hazai tatárjárásokról általában.

Magyarország demográfiai viszonyait a török hódoltság döntő módon befolyásolta. A pusztító török terjeszkedés, a nagy hadjáratok, de különösen az 1566 után gyakran megismétlődő tatárjárások elnéptelenítették, főleg az Alföld területét.

Az ilyen tatárbetörések rendszeresen csak kiegészítői voltak egy-egy török hadjáratnak. A tatárok nem tartoztak a reguláris török katonasághoz és csupán rablásból tartották fenn magukat. Különösen súlyos volt a helyzet, ha télen is itt táboroztak. Ilyenkor egyes vidékeket teljesen kifosztottak, feldúltak, a lakosságot rabszíjra fűzve elhajtották, hogy rabszolgaként eladják vagy pedig csak váltságdíj fejében engedjék őket szabadon. Az ilyen „mellékfoglalkozásként” űzött rablóhadjáratok talán még jobban ártottak a magyarságnak, mint a török katonaság.

A tatárjárások alkalmával nagy vidékek — néha megyék — népe menekült, elhagyva otthonát, földjeit. Ezek a területek vagy teljesen néptelenek maradtak, vagy ha vissza is tért a lakosság, mindent előlről kezdhetett, mert vagyonát feldúlva találta. Az üresen maradt falvak, kipusztult, vagy elköltözött magyarság helyére megindult a nemzetiségek áramlása. Később, a 18. században ilyen elpusztított országrészekre telepítették az idegen gyarmatosokat, természetesen a magyar érdekek mellőzésével.

A tatárjárások története, sajnos, még megíratlan. Dolgozatomban a tatárjárások közül a legutolsót, az 1717-ét akarom megrajzolni. Ez, ha talán rövidebb is volt és nem is annyira véres, mint a 16. és 17. századbeliéek, mindenesetre jellemző arra, hogy az idegen hadjáratok alatt a magyarság aránytalanul többet szenvedett az ország többi lakóinál, saját testével védte őket, mert a síkságon nem is volt hová menekülnie.

II. A tatárjárás előzményei.

Az 1717-i tatárjárás az 1716—1718-i osztrák-török háborúval van kapcsolatban, annak egy része.

Az 1716-ban kitört háborúra az adott okot, hogy a török a francia háborúban elgyengültnek vélvén a császárt, 1715-ben megtámadta Velencét s rövid idő alatt többek közt Moreát is elfoglalta tőle.

A Habsburgokat nagyon nyugtalanította a török birodalom életrekelése, megerősödése és ezért 1716 április 13-án megkötötték Velencével a védő és támadó szövetséget. Így a császár beavatkozott a háborúba. A háború alatt a török haderő folyton hátrált a németek elől. 1717 augusztusában a hadjárat döntő stádiumába érkezett: a császáriak Belgrád előtt álltak.

A törökök haditerve az volt, hogy míg a török sereg Belgrádnál döntő csatára várakozik, addig egy oldaltámadással Kelet-Magyarországba törnek, hogy így Savoyai Jenő herceg megosztani kényszerüljön csapatait.

Az utóbbi vállalkozásra a porta a mai Dél-Oroszországban élő krimi és nogáji tatárokat szemelte ki. A tatárokhoz, akik legnagyobb tömegben Dnyepropetrovszk (Jekaterinoszlav) táján és a Kubán partjain táboroztak, még egy harmadik, távolabbi, keleti tatártörzs, a kipszáki is csatlakozott. A kipszáki tatárok a 18. században a khokandi kánságban éltek, a mai Özbégia területén. Mind a három törzs harcosai hírhedtek voltak kegyetlenségükről. A tatár csapatok siker esetén az Alföldről hátba támadhatták volna az Alduna vidékén összevont főerőt.

Steinville tábornok, az erdélyi hadak parancsnoka és Károlyi Sándor, a tiszántúli megyék parancsnoka, gondoltak erre és megtették mindent, hogy a nép ne aggodalmaskodjék. Erre meg is volt az ok, nem is annyira Erdélyben, mint inkább Kelet-Magyarországon, hol Máramaros, Szatmár, Ugocsa és Bereg vármegyékben, a huszti és a munkácsi vár csekély helyőrségét leszámítva, egészen Váradig nem volt fegyveres nép.¹

Már 1716-ban gyülekeztek Moldvában dél-oroszországi tatár csapatok. Munténian és Olténian áthaladva, betörték Magyarországra, de csak Mehádiáig jutottak el. Itt megtudván Temesvár elesését, visszahúzódtak. De szervezkedésük, ide-oda vonulásuk, egész télen tovább tartott.

A tatárkészülődés híre az ország határain lakók között nem volt titok, de az ország legnagyobb része nem tudott róla. A bécsi francia követ már 1717 január 2-án jelentette, hogy Oláhországból és Moldvából tatárkészülődések híre érkezik.² A hír még titok maradhatott, de már nyáron általánosan is-

¹ Szilágyi István: Az utolsó tatárjárás, Szigeti Album, 1860. 286 l.

² Hurmuzaki: Documente privitoare la istoria Românilor. Vol. XVI. 402 l.

mert volt a nagy török készülődés. E szerint a török egy sereg-része Nándorfehérvár ellen megy, másik része Rákóczi-val Erdélybe vonul; a tatárok Máramarosba törnek be, Bercsényi pedig Horvátországba.³

Jenő herceg azonban egyáltalán nem törődött a különböző híresztelésekkel, nem osztotta meg seregét, hanem egytömegben Nándorfehérvár alá vonult. A császári diplomáciának a lengyel udvarnál sikerült kieszközölnie, a tatár fősereg lengyel területeken való átvonulásának megtiltását. Így a tatároknak Moldvában kellett gyülekezniök és innen csak Erdélybe törhettek be. Erdélyből esetleg megkísérelhető volt az Északkelet-Magyarországba való becsapás, de már körülményesebbé tette a vállalkozás sikerét, mint egy közvetlen Magyarország ellen intézett roham.⁴

A Steinville és Maurocordato János oláh hospodár között létrejött semlegességi szerződést a porta figyelmen kívül hagyván, a tatárok Regeb pasa vezetése alatt szabadon vonultak át Oláhországon, hogy az Alduna felé törekedő ozmán főerőt kiegészítsék. A tatárok derékhada a moldvaiak csapatába volt beosztva, Regeb pasa a moldvaiakat Rakovica hospodár vezérlete alá rendelte, aki az egész rablóhadjárat feje volt. A seregben levő tatárokat a krimi khán fiatal fia vezette.

A tatárok minden rablóhadjáratra szívesen vállalkoztak. A háború nekik vagvont, kalandot, mulatságot jelentett. De a bosszú is fűtötte őket, mert 1717 februárjában egy erdélyi rác csapat megverte őket. Rakovicának pedig személyes oka volt a bosszúra, mert ugyanakkor hűgát elrabolták és meggyalázva küldték vissza Erdélyből.⁵

A benyomuló ellenség soraiban volt néhány kuruc vezér is, így pl. Esterházy Antal és Forgách Simon. Esterházy egy magyarokból és más menekültekből álló kisebb csapatot vezetett. Nem tehetett róla, hogy a seregbe törökökön kívül tatárok is kerültek. Ezt a Rákóczi-pártiak nem akarták.⁶ Esterházyék jóhiszeműségéhez nem férhet kétség. A Rákóczi-párt működéséről ellentétes jelentések vannak. Egyik levél szerint Bercsényi erőltette az Erdélybe való becsapást.⁷ Azonban az ilyen besúgók jelentéseit mindig fenntartással kell fogadnunk, mert gyakran mondtak valótlanúságot is.

Esterházy terve Rákóczi visszahozatala volt. Ezt készí-

³ Károlyi Sándor *önéletrajza*. Magyar Történelmi Emlékek. 1865.

⁴ *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVII. k. 231. l.—Wien 1891.

⁵ *Szilágyi I.* i. m. 296. l.

⁶ *Rosetti* jelentése, *Hurmuzaki*: Documente privitoare ... VI. 178—79 l. és *Hurmuzaki* Fragmente zur Gecshichte der Rumänen, IV. 112-13. l.

⁷ *Hurmuzaki*: Documente privitoare ... VI. 183. l.

tette elő idegen fegyveres segítséggel. A határról kiáltványban fordult a néphez, hogy ő, Komárom-megye főispánja, „a győzhetetlen török császár” seregével Máramarosba 60, Erdélybe 40 ezer tatárral bevonul. Felszólítja a lakosságot a szövetséghez való csatlakozásra és az idegen uralom lerázására. Annak, aki nem áll ellen, hanem csatlakozik, nem lesz bántódása és a török-tatár csapatok nem fognak pusztítani.⁸

III. A magyar védelem megszervezése.

Károlyi jelentéséből⁹ tudjuk, hogy a császári hadvezetőség kezdettől fogva figyelemmel kísérte a moldvai tatár csapatmozdulatokat. Amint bebizonyosodott, hogy Chotinban gyülekezik és rövidesen tíz-tizenkét napon belül támadásra indul az ellenség, Károlyi kiadta a parancsot megyei csapatok toborzására, bár erre teljes felhatalmazása még nem volt.

Néhány nap mulva Savoyai Jenő Károlyit megbízta a védelem megszervezésével. Károlyi kérte a herceget, hogy a megyei csapatokat egyesíthesse és velük Moldvába törjön.¹⁰ megelőzve az ellenséget. Ezt azonban sem a herceg, sem a haditanács nem engedte meg, kijelentve: a magyar sereg csupán a belső béke és biztonság megőrzésére szolgáljon, erre pedig szükségtelen a megyei csapatok összevonása. Az óvatosságnak megvolt a maga oka. Tudták ugyanis, hogy az inváziós seregben magyarok is vannak, és féltek nemzeti csapatoknak az ellenséghez való csatlakozásától.

Károlyi a tiszáninneni megyék és hajdúvárosok seregét Nyírbátorba, a tiszántúli csapatokat pedig a Bodroghközre, illetve a lengyelországi szorosokra rendelte. A védelmi intézkedéseket kellő időben megtették a megyék. A tatárokról szállingózó hírek miatt, már májusban eltorlaszolták a moldvai szorosokat. A láposi szorost Nemes Tamás, a telcsi szorost a beszercei kapitány vágatta be július elején. A borsai szorost szintén elzárták.

Károlyi a védelmi intézkedések vezetésével Bagossy Lászlót a szatmármegyei hajduk és katonaság parancsnokát bízta meg. Az ő rendelkezésére bocsátották a máramarosi fegyverfogható embereket is, akiket Váradi Ferenc vezetett. A határra 200—300 gyalogost küldtek. Ezek torlaszolták el az utakat, kidöntött fákkal, hegyi patakok felduzzasztásával.

⁸ *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen* XVII. k. 253, 54 lapjának jegyzete és *Hurmuzaki: Documente privitoare* ...VI. k. 172. l.

⁹ *Károlyi Sándor észrevételei és előterjesztése az 1717-i tatárjárásról.* (Tartarorum rumor. Századok 1867., 57. lap.)

¹⁰ *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen*, XVII. k. Supplement 106 sz. (105. l.)

Tehát a régi gyepű új életre kelt. Bagossy Moldván át egészen Chotinig, a magyar emigránsok gyülekező helyéig, járatta kémeit.

A szervezés anyagi ügyei: élelmezés, fizetés a megyei hatóság kezében volt. Különösen Sztojka László máramarosi alispán, a védelem lelke, tüntette ki magát. A máramarosi védelmet is ő szervezte meg. A két felső járás fegyvereseit a borsai átjáróhoz küldte, az alsó járását Ökörmezőre.¹¹ Károlyi mégis mellőzi őt jelentéseiben és Bagossyt állítja előtérbe.

Erdélyben már nem, vagy alig történtek intézkedések a védelem kérdésében. Esterházy kiáltványának, hogy a hozzápártoló magyarok nem fognak szenvedni az ellenségtől — úgy látszik — megvolt a kellő hatása. E jóhiszemű szavak csak ígéretek maradtak, melyek ellenkezőjéről hamar meggyőződhetett Erdély lakossága.¹²

Rakovicát, miután kémei útján kedvezőtlenül értesült a megyei előkészületekről, a máramarosi határ nem csábította betörésre.¹³ Azonban Erdélyben sokkal jobb volt számára a helyzet. Az előző évben a keleti határ őrizetére Erdélyben három gyalog- és négy lovasezred állomásozott. Mivel Savoyai Jenő, felvonulási tervének megfelelően, a sereg jórészt a Bánságba vezényelte s az ottmaradtak zömét pedig Steinville a déli határra egyesítette, a keleti határ őrizetere csupán a St. Amour dragonyos-ezred maradt Marosvásárhelyen. Ezenkívül kevés őrség volt még Csíkban, Gyergyóban és egy század Besztercén, valamint a nemzeti felkelés csapatai, Dettina alezredes vezetésével, Háromszékben.

Bár a császári hadvezetőség ismerte a tatár készülődéseket, mégis elhanyagolta a dolgot. Ennek oka az lehetett, hogy a híres kémrendszere ezúttal csődöt mondott. Moldvából csak hiányos értesülések érkeztek az ezredparancsnokságokra, a fenyegető tatárveszedelmet kisebb jelentőségűnek tüntetve fel. Ez indította Steinvillet arra, hogy a keleti határ közelében állomásozó egyetlen ezredet is magához rendelje Nagyszebenbe.

A St. Amour ezredből csak egy század maradt Besztercén Gessel százados vezetése alatt, 5 század pedig a „nemzeti katonasággal“ (felkelőkkel) Nagyszeben felé tartott. Utközben Nagysinknél, Fogarastól nem messze észak-északnyugatra, kapták meg Dettinának Szentkatolnáról küldött jelentését a tatárok betöréséről.¹⁴ Steinville még néhány

¹¹ Pap József: Adalékok Máramaros történetéhez, 1909. 356. l.

¹² Szekfű Gyula: A száműzött Rákóczi, 1915. 86. l.

¹³ Szilágyi I. i. m. 301. l.

¹⁴ Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen, XVII. k. 252 l.

napig várt, hogy a híradás valódiságáról meggyőződjen, bár aug. 22-én már a besztercei városi tanács is jelentette, hogy „tatárcsordák” mutatkoznak a láthatáron.

IV. A betörés története.

A védtelenül maradt keleti vidékeket kb. tizenöt-húsz-czer ember özönlötte el. A beütő sereg legnagyobb része lovasokból állott és igen kevert összetételű volt. A derékhadat a tatárok alkották, rajtuk kívül találhattunk még törököket, oláhokat, a moldvai hospodár vezetésével, továbbá Esterházy Antal parancsnoksága alatt néhány magyar emigránst, lengyel és kozák fegyverest. Esterházy csapatában elenyészően kevés kuruc, mindössze 50 magyar lovas volt.¹⁵

A horda kikerülve a jól eltorlaszolt máramarosi hágókat, a Borgói-szorosban tört be. Itt az ellenálló száz moldvai parasztot elsöpörve, gyorsan Beszterce alá ért. Gessel százados századát Jád felé a Szamosig visszanyomták. Gessel drago nyosaival és néhány nemessel megkísérelte az ellenállást, azonban a túlerő a Kisilva melletti harcban megsemmisítette a védőket. Maga Gessel is fogságba esett.

Igy, a borgói ellenállást letörve, nyitva állt az út Erdélybe. Nem az egész had özönlötte el az erdélyi részeket, mert Rakovica Esterházyval a „passuson (Beszterce körül) maradt 1200 emberrel”¹⁶ és összetűzött a körülzárt városban Macquir százados vezetése alatt álló csekélyszámú maradék őrséggel. Rakovica hospodár Besztercénél akarta fedezni az Erdélybe tört tatárcsapatok visszavonulását, ezért maradt a határon.

Beszterce külvárosát felégetve, a tatár horda kétfelé vált. A főoszlop a Nagyszamos völgyébe vonult előre, a mellékoszlop aug. 22—23 és 24-én a Sajó völgyéből pusztítva, a Maros mentén lévő Szászrégen mellett haladt el, majd kb. dél felé fordulva a Maros völgyéből átcsapott a Kisküküllőhöz, Küküllővár felé. Itt hirtelen irányt változtatott, északnyugat felé vevén útját. A Mezőségen áthaladva Mezőcsán felé — nem messze Tordától — vonult tovább.¹⁷ Szék felé haladtában elpusztította Méhest, ahol báró Apor Péternek okozott különösen nagy károkat.¹⁸ Szék mellett volt, amikor a Steinville által odairányított drago nyosokba ütközött. A sorkatonaság nyomása erősnek bizonyulván, a nyílt harcot kerülve,

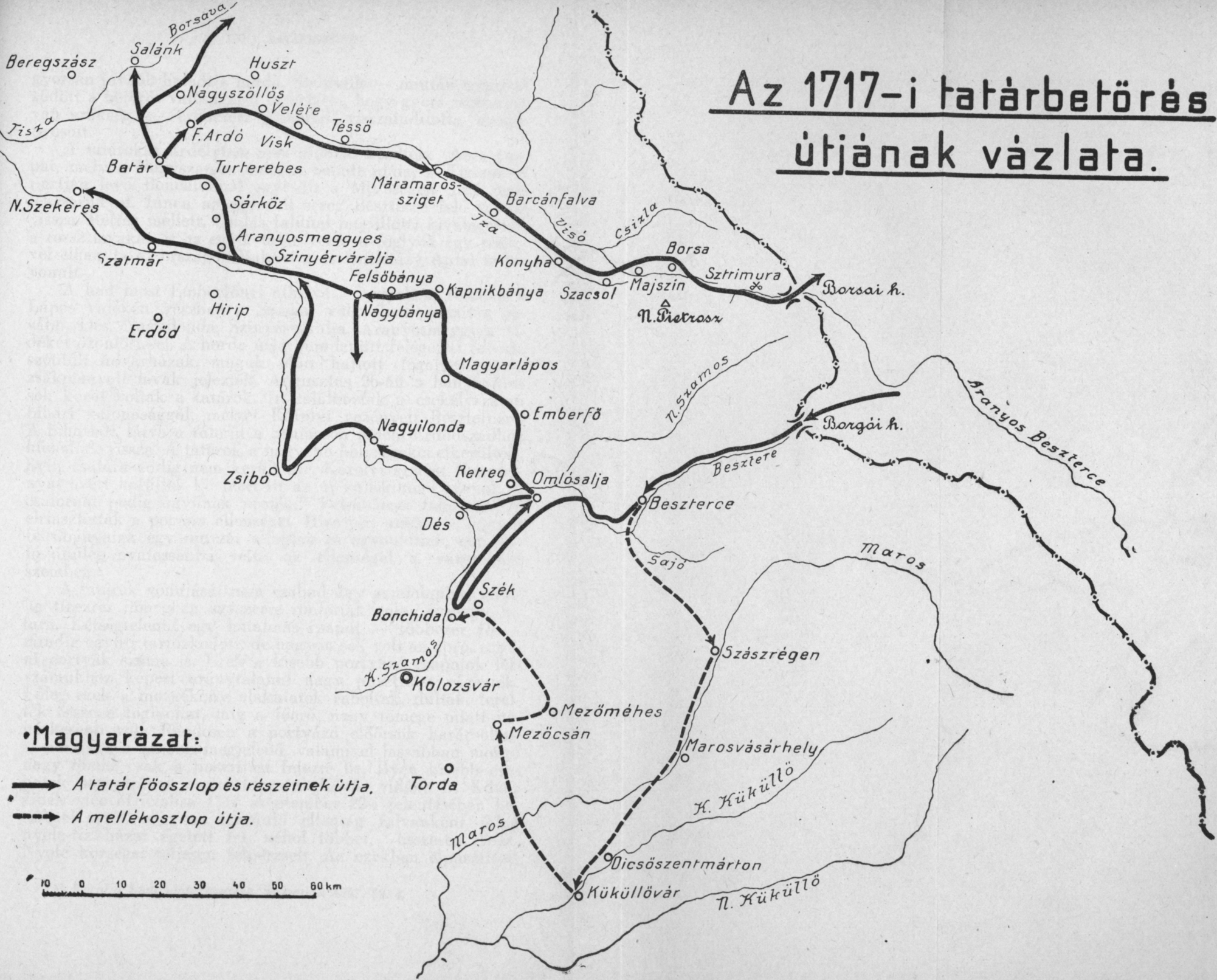
¹⁵ U. o. 254. l. és a jegyzet.

¹⁶ *Károlyi hadi előterjesztése*, Századok 1867. 59. l.

¹⁷ *Károlyi hadi előterjesztése*, Századok 1867. 59. l.

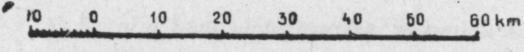
¹⁸ *Apor Péter levelezése*, Monumenta Hungarie Historica II. 37 k. 75. l.

Az 1717-i tatárbetörés útjának vázlatja.

Magyarázat:

- A tatár főoszlop és részeinek útja.
- A mellékoszlop útja.

gyorsan tovább haladt a horda. Steinville — miután meggyőződött a betörés valóságáról és belátta, hogy gyors segítségre van szükség — erőltetett menettel visszaindította drago nyosait.

A tatárokat Erdélyben már üldözni kezdték. Az a csapat, mely a Nagyszamos mentén haladt idáig, a Kisszamos partján levő Bonchidánál egyesült a Mezőségen dülő mellékszárnyal. Innen az egyesült sereg Beszterce felé vonult vissza. Retteg mellett, Omlás falunál megállott; kiválogatták a rossz lovakat és az egyik tatár vezér a foglyok egy részével elhagyta az országot. Rakovica és Esterházy Antal is kivonult.

A had most Emberfőnél átkelve a hegyeken, részben a Lápos vidékén, részben a Szamos völgyében pusztítva tovább, Dés, Nagyilonda, Szinyérváralja, Aranyosmeggyes vidékét özönlötte el. A horda útját mindenütt felégetett falvak, szétdőlt udvarházak, maguk előtt hajtott fogolycsapatok, zsákmányolt lovak jelezték. Augusztus 26-án a bányavárosok körül voltak a tatárok. Itt találkoztak a csekélyszámú bihari katonasággal, melyet Károlyi vezényelt Besztercére. A bihariak, látva a túlerőt a Szamoson innen, Erdődszádhoz húzódtak vissza. A tatárok a nagyobb helységeket elkerülték; nyílt csatára eddig nem került sor. Károlyi szerint Nagybányát azért kerülték ki, mert itt az új kollégiumot várnak, a csatornát pedig ágyúnak nézték.¹⁹ Felsőbánya falai szintén elriasztották a pogány ellenséget. Híre járt annak is, hogy a felsőbányaiak egy murzát elfogtak és agyonlőttek, ami valószínűleg óvatossabbá tette az ellenséget a városokkal szemben.

A tatárok vonulását nem szabad úgy gondolnunk, mint ha tízezres tömegben egyszerre rontottak volna egy-egy falura. Kétségtelenül egy hatalmas csapat — több ezer fő — mindig együtt tartózkodott, de nagyon sok volt az apró, egyéni portyák száma is. Ezek a kisebb portyázó csapatok létszámukhoz képest aránytalanul nagy pusztítást végeztek. Főleg ezek a mozgékony alakulatok raboltak, dúltak, terelték össze a foglyokat, míg a főerő, nagy tömege miatt nehézkesebb volt. Rendesen a portyázó előőrsök harácsolnak el mindent, a később megjelenő, valamivel lassabban mozgó nagy tömeg csak a pusztítást fejezte be. Ilyen kisebb csapatok portyájának esett áldozatul Kővár vidéke is. Kővár vidék vice officialisa 1717 szeptember 22-i jelentésében beszámol arról, hogy az átvonuló ellenség falvanként átlag nyolc-tíz házat égetett fel, néhol többet, összesen 80-at. Nyolc községet teljesen felperzselt. Az ezekben elpusztított

¹⁹ Károlyi hadi előterjesztése, Századok 1867. 59. 1.

házak számát nem közli a jelentés. Sok foglyot is ejtettek, akik közül soknak sikerült elmenekülnie.²⁰

Nagybányáról Kákásmezőn át Szinyérváralja felé veték útjukat a tatárok, közben Erdőszádról kiszorították a bihariakat, akik Madarászra vonultak vissza, hozva a hírt, hogy másnapra már Szatmáron lesz az ellenség. Szinyérváraljáról egyenes irányban Aranyosmeggyesre vonultak a tatárok, ahol megálltak, Aranyosmeggyesről augusztus 27—28-án ismét portyákat tettek. Patóháza, Hirip, másfelől Szatmár mellett el Lázárin, Gacsályon, Majtuson keresztül Nagyszekeresig, mindenütt égetve, sok magyart rabszíjra fűzve, jószágait elhajtvá. A tatárok tehát gyors iramban elpusztították Belső-Szolnok megye jórészét, Kővár vidékét, majd Szatmármegyét dúlták Ugocsának tartva.

Károlyi, látva, hogy csekély erőivel nem szállhat szembe az ezres tömegekkel, igyekezett az összecsapás elől kitérni. Mivel csak a váradi hajduk álltak rendelkezésére, levonva a következményeket, augusztus 27-én Szatmárról Tokajba vonult vissza, a város védelmét a megrémült polgárságra bízva. Savoyai Jenőhöz intézett jelentésében a többek közt a következő magyarázatot találjuk a visszavonulásra: „Nem lévén sem had, sem munitio — ki már ezelőtt eleget kéretett s denegáltatott — s egész futásban lévén az a föld s aki legnagyobb: mindaddig úgy volt tudva, hogy magyar is vagyok vélek, jobban maga felekezettül lehetett tartani: úgy mentem Tokajban, honnét is azonnal mindenfelé disponáltam s parancsoltam, nem különben ide s előre is Máramarosban.“²¹

Károlyi bár fegyverbe szólította Szatmár, Szabolcs és Bihar megyék lakosságát, s e népfelkelést elég gyorsan végrehajtották, mégis a késői intézkedés ezen a vidéken már nem hozott sikert, mert a tatárok gyorsan vonultak tovább s egy-egy megye katonasága nyílt csatában különben sem mérkőzhetett meg a pogány hordával. Tehát kiadták a parancsot a menekülésre s veszélyt jelző ágyúlövésekre a nép tényleg biztos helyre húzódott vissza. A magyar lakosság elkeseredett és több helyen ellenállásra gondolt, mikor megtudta, hogy a pogánnal magyar is van és Felső- és Nagybányának csauszokat adtak „az ki megindult és futott visszátért s két-három falu összeütvén magát, a templomokra és templomkerítésekre vette magát“ — jelentette Károlyi.

A csauszok adásának, magyarok, kurucok jöttének híre csak vaklárma volt, nem is tartott sokáig, hiszen már a körülfogott Szatmár város lakossága is megtudta, hogy „senki

²⁰ *Magyar Királyi Hadi levéltár*, Háborús iratok a törökök elleni hadjáratokból 1712—1789. „1717—9—126/a.“

²¹ *Károlyi hadi előterjesztése*, Századok 1867. 60. 1.

sincsen véle (a tatárral) a magyarok közül, hanem egy szultán és egy chamnak fia vagyis öccse, circiter húsz esztendő” — olvashatjuk Károlyi idézett hadi előterjesztésében.

A rendszeres kirablástól csak Szatmár városa menekült meg, mert ha a tatárok erősebb ellenállásra találtak, nem restelltek meghátrálni, vagy visszavonulni. Szatmár ostromához sem volt bátorságuk, de mindenesetre igyekeztek megsarcolni. Maga a khán fia jelent meg seregével a kapuk előtt, nagy pénzüsszeget követelve, kirablással fenyegetőzve. A városi küldöttség a főkapu előtt fogadta a vezért, tekintélyes fegyveres segítséggel. Eleinte nem akartak egyezkedni a tatárral, s nyomatékuul nem vonakodtak megmutogatni a khán fiának a város megerősítését. Maga a városparancsnok Császi Miklós vezette körül a városban a tatár vezért. Minden külső utcasarkon, kapuban ugyanazok az emberek álltak, akik eredetileg is a fegyveres kísérethez tartoztak. A csel sikerült, mert a khán fia a valóságnál erősebbnek gondolva a várost, nem merte megtámadni. Azonban a sarcot megkövetelte, melyet a város — ismerve valódi erejét — meg is adott. Az összeget csak később, augusztus 30-án adta át a batári erdőben egy küldöttség, melynek tagjai Császi Mihály, Erdődy András és Szigyártó István voltak.

Aranvosmegyesről augusztus 29-én hajnalban indultak tovább. Közben elpusztították Sárközt és Túrterebest, miközben sok foglyot ejtettek. Estére a batári erdőben álltak meg, ez lett főhadiszállásuk. Innen újabb kalandozásokat tettek a Szamos-völgy eddig nem érintett részeire. Ugocsa megyében öt falu kivételével mindenütt nagy károkat okoztak. Ekkor semmisült meg többek közt Gyarmat, Matócs és Nábrád.

A tatárok a batári főhadiszállásra terelték össze a foglyokat s lelketlenül éheztetve, szomjaztatva kínozták a szerencsétleneket. A férfiakat és nőket különvették, úgyszintén a gyermekeket is elválasztották szüleiktől.²²

Kuckländer ezredes, huszti várnagy jelentése szerint, a falvakat teljesen kirabolták, feldúlták. Ami elmozdítható volt, mind elvitték. Azokat a foglyokat — öregeket és gyermekeket — akik nem tudták követni a gyors csapatokat, egyszerűen legyilkolták. Az utak mentén mindenütt lehetett látni fetregő és meggyilkolt gyermekeket és aggokat. A foglyok száma egyre nőtt; több ezerre rúgott egy rövid hét alatt. Augusztus 30-án Bereg vármegyébe is átsaptak, kirabolva Vári, Csétfalva és Oroszi községeket. Utközben Salánkon felgyújtották Károlyi Sándor új kastélyát.

Mi lehetett az oka, hogy a tatár sereg idáig komoly aka-

²² Szilágyi i. m. 306. l.

dályba nem ütközött? Az, hogy a határon nem talált erős ellenállásra és különben is a tatárhad sokkal nagyobb és mozgékonyabb volt a német helyőrségnél. Az északi megyék határait jól megerősítették, de az erdélyi szorosok úgyszólván védtelenek voltak. Itt akadálytalanul özönlöttek be a tatárok. Hiba volt az is, hogy a hónapok óta készen álló megyék lakossága is azt hitte, hogy a betörés híre csak vaklárma. Otthon, a falvakban semmi komoly előkészület sem történt az ellenség fogadására. Szervezkedésre vagy esetleges menekülésre, míg a veszélynek csak híre járt, nem gondoltak.²³ Esterházy kiáltványának ígéretei is megtévesztették a békés lakosságot. A Marosvásárhelyen állomásozó német ezred elég messze volt a határtól, rögtön talán ez sem tudott volna segítséget nyújtani. Közben ezt az ezredet is elvezényelték és így a védtelen erdélyi határon beözönlött az ellenség.

Mint említettük, Károlyi elrendelte a megyénként való katonaság toborzását; ez nagyon keveset ígért, mert átlag 50—60 embert állítottak ki a megyék. Ilyen kis erőnek nyílt csatában nem lehetett mérkőznie ezres tömegekkel. Károlyi visszavonulásának híre csak növelte a riadalmat, mindenki menekült arra amerre tudott, a hegyekbe, nádasokba. Természetesen a síkságon levő magyar falvak hátrányban voltak a hegyi vagy lápi településekkel szemben; nem volt meg a védekezési, menekülési lehetőségük.

Az amúgy is elég hiányos védelmi intézkedések most már teljesen csődöt mondtak. A fegyveres nép egy része is szétszaladt, a „nemzeti katonaság” csapatai pedig a császári helyőrségekre, úgymint Nagyváradra, Ecsedre vonultak vissza, átengedve a sík területeket a tatárok rabló dühének.²⁴

A megyeiek korai ellenállásával a baj talán elhárítható lett volna — írta Jenő hercegnek a kassai parancsnok br. Renaud — annál inkább, mivel az ellenség nagyon rosszul volt felfegyverezve. Többnyire nyíl, dárda és kard volt fegyverzetük s Kuckländer szerint csak minden tizedik tatárnak volt rendes fegyverzete. Ha neki (Kuckländernek) még száz német lovasa van, áttörte volna a betörő ellenség hatalmas seregét (?) — jelentette szeptember 3-án Savoyai Jenőnek.²⁵

Az országrész lassan felocsúdott első ijedtségéből. Bár rendszeresen sehol sem támadták az ellenséget, kisebb nagyobb egyéni vállalkozások most már akadtak. A tatársereg mélyen benn volt az országban s mindenütt ellenséges maga-

²³ Szilágyi i. m. 302. l.

²⁴ *Feldzüge des prinzen Eugen von Savoyen* XVII. k. 236. l.

²⁵ *U. o.* a 236. lap jegyzete.

tartásra talált a lakosság részéről. Beregszász környékéről vissza is fordultak a Borsava völgyébe.²⁶ Innen újra a Tisza felé vonulva Veléténél elhagyták Ugocsát.

Bagossy megparancsolta a szatmári hajdúknak, hogy állandóan támadják, nyugtalanítsák, fárasszák az ellenséget. Most már menekülők lettek a fosztogatókból. Karácson Tivadar 50, Bagossy László 75 hajdúja állandóan csipkedte az ellenséget, melynek egysége — különösen a belgrádi vereség hírére — megbomlott. A Tisza balpartján haladtak s meg sem kísérelték a Husztra való betörést, mivel a környék nemessége odamenekült s így már tekintélyesebb haderővel álltak volna szemben. Szeptember 1-én Visk alá értek, ahol a huszti várból kitört katonaság és a Sztojka Zsigmond és Kodra Mózes által vezetett, magyarokból összeállt fegyveres csapat megfutamtotta őket. Ez volt az első kudarc. A megyeiek azonban még mindig jóval kevesebben voltak a tatároknál, tehát főleg éjjel támadtak, mikor az ellenség nem láthatta csekély számukat.

Szeptember 2-án éjjel Bagossy 50 vitézzel meglepte táborukat. A magyarok, cselhez folyamodva, nagy lármával támadtak. A tatárok megrémültek, azt hitték, tekintélyes a támadók száma: ellenállásról alig volt szó. Az áltatános zűrzavarban Bagossyék kb. 3.000 magyar rabot szabadítottak ki.

A tatárok ezután Técsőn és Szigeten át az Iza völgye felé vették útjukat — csak itt-ott rabolva, pusztítva, hogy menekülésüknek is támadó színt adjanak.

Károlyi is visszatért és támadásra buzdította a bányavárosokat. Az egyik, Kapnikbánya felé menekülő, tatár csapatot az ottani polgárságból alakult őrség semmisítette meg, és aki az üldözöttek közül a hegyek közé menekült, azt az elkeseredett parasztság verte agyon. Az Iza völgyében, Barcánfalva határában érte a tatárokat a viski kudarcnál nagyobb, második vereség. A folyó völgye itten egészen összeszorul a „Cigányok sírhalma“ nevű szurdokban. A barcánfalvi diadal kivívója Bagossy volt, akinek a csapatához csatlakoztak a Nagy Zsigmond, Szaplonecay Simon és Sztán Jónás szolgabírák vezetése alatt álló megyei felkelők és sóvágók. A győzelem után Bagossy megvált a seregtől, miután addig is sok nézeteltérése volt tisztársaival. A máramarosiakkal csak Karácson Tivadar maradt.²⁷

A tatárok mind nagyobb veszteségek közt, erőltetett menetben Rozálián, Konyhán, Szacsalon keresztül Majszinig

²⁶ *Lehoczky Tivadar*: Bereg vármegye monografiája 1881. I. k. 241. l.

²⁷ *Várady Gábor*: Savoyai Jenő és a Nádorfehérvár elleni hadjárat. Hadtörténelmi közlemények. 1894. 206. l.

menekültek. Itt sem időzve sokáig, tovább meneteltek s szeptember 3-án megérkeztek Borsára. Nyolc-tízezer fogollyal, rossz útakon, állandóan üldöztetve, harcolva, 3 nap alatt 120 km.-t tettek meg, ami nagy teljesítmény.

A határhoz már közel voltak, de az út legnehezebb szakasza, a Visó-, illetve Borsa-völgyéből az Aranyos-Beszterce völgyébe való átmenetel még hátra volt. A lakosság — mint említettük — mindenütt megnehezítette a menekülők útját; a magyarokon kívül a nemzetiségek is, különösen az oláhok kivették részüket a védelemből²⁸ Borsa oláh papja Sándor Farkas (Sandru Lupu) Sztojka László felhívására kioktatta faluja népét a tatárveszedelem esetén szükséges teendőkre.²⁹

A Borsa melletti Nagy Pietrosz (ma Horthy-csúcs) tövében két út vezetett át Bukovinába: a Csizla- és Visó-völgy, illetve a Borsa—Aranyos-Beszterce völgye. A határon a vízválasztót képező Stol havas aljában, a Borsa völgyében van a keskeny és kb. 2 km. hosszú Sztrimura szoros. Ide akarta Sándor Farkas becsalni az ellenséget, s evéghől a falu népével eltorlaszoltatta az átjárót. A fákat derékban ketté fűrészelték, hogy lehetetlen volt az átmenetel. Természetesen a szorosnak csak a határ felé eső részét torlaszolták így el. Közvetlenül az út felé a magaslatokra nagy köveket is hordtak, hogy majd ezek lezúdításával is megnehezítsék a bennrekedtek helyzetét.

A tatárok nem mertek Borsán megállani, hanem tovább vonultak. A Bukovinába vezető két út közül a seregnek választania kellett. Sándor Farkas kéme, egy oláh suhanc, vállalkozott, hogy a Sztrimura-szoroson átvezeti a sereget. A khán fia, mitsem sejtve, elfogadta az ajánlott borsai utat. Ha a másikat választja, kimenekültek volna, mert a Csizla völgye nem volt eltorlaszolva.

Szeptember 3-án épen estére értek a Borsától 9 $\frac{1}{2}$ km.-re levő szorosba, ahol a fáradt sereg, gyanútlanul táborba szállott. A sötétség beálltával már nem láthatták, hogy a szoros távolabbi pontjai el vannak zárva a menekülés elől. A falu népe és a megyei katonaság egy része, kb. 300 fő, egész éjjel virrasztott a szorosban, kétoldalt a ledöntött vagy félig elfűrészelt fák és kőrakások mellett. Az éjjel viszonylag nyugodtan telt el.

Szeptember 4-én hajnalban a Balog György, Dunka László, Karácson Tivadar, Szaploneczay László és Sztán Simon vezetése alatt álló, kisebb-nagyobb csoportokra elosztott sereg lövöldözni kezdett a még alvó táborra. A tábor felriadt

²⁸ *Petrobay György*: A máramarosi oláhok, betelepülésük, vajdájuk, kenézeik. Századok 1911. 612. lap.

²⁹ *Várady* i. m. 207. lap.

és rettenetes fejtelenség lett úrrá. A támadókat nem láthatta senki, mert a fák, sziklák elrejtették őket. A köveket mindenünnen úgy gurították a táborra, hogy az előkészített hatalmas, ágaiktól megtisztított szálfákat magukkal ragadták. A félig elfűrészelt fenyőket is ledöntötték és ez is borzalmas pusztítást végzett a tatárok soraiban, de a magyar foglyok közül is számosat megölt. Kézitusára is sor került s a tatárok mind kétségbeejtőbb helyzetbe jutottak, mert a szűk helyen még mozogni sem tudtak. A csata egész nap folyt, végül a maradék tatársereg menekülni kezdett. De a fatorlaszoktól kénytelen volt visszafordulni és teljesen összekavarodva, egymást tiporták le.

A támadó megyeiek és falusi oláhok a borzalmas tatár-mészárlás közben sem feledkeztek meg a foglyokról, akik megszabadulván bilincseiktől, fokozott dühvel öldösték leketlen kínzóikat. Közben Felsőbányáról segítség is érkezett, 50 bányász személyében. Az öldöklésnek csak a beállott este vetett véget. A 12 ezer főnyi tatárseregből 6 ezer elesett. Egyes töredékek megkísérelték az elmenekülést a magas fatorlaszok kikerülésével. Közben azonban hatalmas felhőszakadás keletkezett s a zivatar alatt hegycsuszamlás történt, amely mintegy 2.000 tatárt temetett el a Stol aljában, úgy, hogy aránylag kevesen menekültek el.

A csata után a sebesülteket ápolás alá vették, de ezzel egyidejűleg megkezdődött a zsákmány szétosztása is. A megszabadított keresztény foglyok száma 7087 volt.³⁰ A zsákmány nagy volt, de különösen a lovak száma. Károlyi szerint több mint 9000 tatár lovat zsákmányoltak a magyarok, Várady csak 8000-et említ cikkében. A rablott értékeket lehetőség szerint tulajdonosaik kapták meg, de a gazdátlan lovakat 5—6 forintért árulták, a katonák pedig ingyen kapták. Deák Ferenc, akit Károlyi küldött segítségül, minden tisztjének 9, minden közlegénynek pedig 5 lovat adott. A zsákmányügy nem ment símán, összeveszés lett belőle, amely sok levélváltásra adott okot. A veszekedők között végül is a nádor döntött Károlyi későn érkező katonái és a harcoló, tatárverő máramarosiak közül az utóbbiak javára.³¹

A Sztrimura szorosban harcoló máramarosiak bár jobbára csak a maguk erejére voltak útalva, mégis kaptak némi segítséget (az 50 felsőbányai bányászt).

Matuschka értekezésében olvashatjuk,³² hogy a csatában az erdélyi nemzeti csapatok is résztvettek. Dettina alezredes Jurkó kapitány vezetésével egy gyalogos csapatot küldött, amely erőltetett menetben haladva, még idejében megérkezett

³⁰ Várady i. m. 211. l.

³¹ Orsz. levéltár Canc. iratok 1717. okt. 27. —88.

³² Feldzüge des Prinzen Eugen von Saoyen XVII. k. 238. l.

és részt vett a küzdelemben. Az erdélyi segítséget Károlyi hadi előterjesztése és naplója, továbbá a többi cikkek, illetve könyvek nem említik. Károlyi is küldött segítséget a veszélyeztetett helyre. Deák Ferenc vezette a hajdúkat, de csak 5-ére érkeztek s így csupán a zsákmányolásban vettek részt. Savoyai Jenő is küldött segítséget, azonban ez is elkészt volt. Szeptember 2-án Zimonyból Károlyinak azt írta, hogy Viard altábornagy két nappal előbb Erdélybe indult. Mercy lovassági tábornok lovas és gyalogos csapatokkal a temesi bánsgába ment s végül pedig Martigni altábornagy 4 lovas ezrede Arad felé vonul, hogy onnan Erdélybe, esetleg Északkelet-Magyarországba induljon. Mindez már nem segített és a nagy távolságok miatt, még akkor sem lett volna érezhető, ha rögtön Nándorfehérvár eleste után küldik a feldúlt országrészbe.³³

A régi magyar gyepűrendszer — ott ahol gondosan előkészítették — bevált. A védelemre Károlyi minden tőle telhetőt megtett. Nem rajta múltott, hogy csapatait nem egyesíthette. A tatárok gyors előnyomulásának nem ő az oka, de még a kevészámú megyei csapatok sem tehetnek róla. A hiba ott volt, hogy az erdélyi határ, a császári hadvezetőség mulasztásából, védtelenül maradt, kis erővel pedig nem lehetett megakadályozni az ellenség orkánszerű előnyomulását. Kellőszámú rendes sorkatonaság ellenállása talán eredményesebb lett volna, de a tatárok gyorsaságukkal ezekkel szemben is előnyben lettek volna.

A kudarcból kifolyólag nem maradt el a felelősség kérdésének tisztázása és a bűnbak keresése sem. Salzer altábornagy, váradi parancsnok és Kuckländer ezredes, huszti várnagy augusztus 30-i, illetve szeptember 3-i levelükben a hercegnél bevádolták Károlyit, hogy őrá bízott az ország védelme s e helyett ő csak a saját maga biztonságáról gondoskodik s tétlenül nézi miként égeti, dúlja az ellenség a mezővárosokat, falvakat, templomokat és hogyan hurcolja rabsgába a nép ezreit.³⁴

De a vád alaptalansága eléggé kiderül abból, hogy Károlyi ismételt sürgetésére sem kapott engedélyt a magyar csapatok egyesítésére, néhány huszárával pedig nem tartott fel nagy tömegeket. A vádat az is megcáfolja, hogy Jenő herceg szeptember 16-án, Zimonyból kelt levelében, megköszöni Károlyinak nagy szolgálatait, hűségét s buzgalmaért hízgelő dicséretekkel halmozta el. A szót tett is kö-

³³ *Várady* i. m. 213—14. l.

³⁴ *Horváth Mihály*: Magyarország történelme 7. k. 1875. 74 l.

vette, mert az eddig csak címet viselő altábornagynak most már rangját megillető díját is kiutaltatta.³⁵

V. A magyarság veszteségei.

Említettem, hogy a hazai tatárjárások nagy pusztítást végeztek a magyarság soraiban. Ilyen dúlások alkalmával nagyon sok magyart megöltek, vagy rabságba hurcoltak. Ezeket vagy eladták rabszolgának vagy csak váltságdíj fejében engedték szabadon. Az 1717-i tatárjáráskor hasonló jelene-tek játszódtak le. Most kivételesen megszabadították a foglyok legnagyobb részét, de még így is sokan kerültek el örökre hazájukból. Volt aki visszakerült Moldvából és Bukovinából (egy fogolycsapatot még idejében, a nagy dúlás előtt átküldtek a határon), de ezeknek száma elenyésző.

A magyarság pontos veszteségéről, sajnos, nincsenek részletes adataink. Egyedül Ugocsáról van egy kimutatás, de ez sem teljes.³⁶ Nem lesz talán érdektelen, ha Szabó István nyomán³⁷ közöljük az alábbi táblázatot Ugocsa megye veszteségéről. A táblázat Komáromy közlése alapján készült. Megláthatjuk, hogy hány nemes és paraszt tűnt el végleg és hányan kerültek vissza. Bár csak töredék, de jellemző, mert a többi megye veszteségeire is következtethetünk belőle.

	I.		II.	
	Elvittek a tatárok nemes személyt; paraszt személyt		Visszakerült nemes személy; paraszt	
Alsósárad	—	6	—	5
Batár	1	37	—	23
Bökény	44	88	31	58
Csarnató	—	1	—	—
Csedreg	—	11	—	8
Csepe	6	25	2	7
Csoma	41	—	21	—
Dabolc	8	—	3	—
Egres	—	2	—	2
Fancsika ³⁸	50	—	26	—
Farkasfalva	1	1	1	—
Feketeadó	—	66	—	30
Feketepatak	—	3	—	3

³⁵ Károlyi Sándor *önéletrása*. Magyar Történelmi Emlékek 1865 117. l.

³⁶ Ugocsa megye kimutatása a veszteségekről, 1917. IX. 22. Közli Komáromy A. Történelmi Tár 1903. (a máramarosszigeti ref. liceum könyvtárában levő másolatról.)

³⁷ Szabó István: Ugocsa megye. 1938. 206—207. l.

³⁸ Fancsika adataiban nemes, paraszt együtt szerepelnek.

Fertősalmás	105	58	69	5
Forgolány	44	16	30	3
Gődényháza	—	4	—	4
Halmi	—	45	—	32
Hetény	9	23	6	13
Karácsonfalva	—	52	—	35
Királyháza	—	58	—	32
Komját	—	4	—	5
Kökényesd	1	57	1	32
Mátyfalva	36	105	26	67
Nagyszöllős	—	9	—	3
Nevetlenfalu	1	1	1	1
Péterfalva	177	—	125	—
Rakasz	—	9	—	8
Rákóc	—	12	—	12
Salánk	—	4	—	3
Sásvár	—	75	—	43
Szászfalu	—	19	—	5
Szirma	30	51	16	38
Szöllősvégardó	—	1	—	1
Tekeháza	—	5	—	1
Tiszaújhely	—	9	—	7
Tiszaújlak	7	10	6	7
Tivadar	—	25	—	—
Turterebes	—	4	—	2
Veléte	—	18	—	—
Verbőc	1	3	1	3
Veréce	—	1	—	—
Veresmart	—	4	—	2
Összesen:	562	902	363	498

Akli, Alsókaraszló, Bábony, Batarecs, Felsőkaraszló, Felsősárad, Gyula, Ilnokújfalú, Kiscsongova, Kisgérce, Kiskupány, Kistarna, Komlós, Nagycsongova, Nagygerce, Nagytarna, Ölyvös, Sósújfalú, Szárazpatak, Tamásváralja, Tiszakeresztúr és Turc — tehát többnyire rutén és oláh hegyi falvak — lakossága kellő időben elmenekült és elrejtőzött a hegyek között. Kirvát nem említik, mert teljesen elpusztult és az összeíráskor pusztán állott. A felsorolt falvaknak emberveszteségük nem volt (Kirvát kivéve) csak ingó-bingó vagyonukban, jószágaikban szenvedtek nagy kárt. Voltak szerencsésebb falvak is, amelyeknek lakossága még jószágait is megmenthette s csak mezei veteményeikben vallott nagy

kárt. Ilyenek voltak: Kis- és Nagytarna, Bocskó, Szárazpatak, Komlós, Batarcs és Gyula.³⁹

A tatárok csak a síkságon levő falvakat pusztították. Innen hajtották el a lakosságot. Összesen 1464 személyt — nemes, jobbágyot vegyesen vittek el. Ezek közül 861-en visszakerültek, kiszabadítás által vagy váltságdíj fejében. Az eltűnt 603 nemes és jobbágy közül egyesek még hazakerültek ugyan, de a kis megye vesztesége így is nagyon nagy volt.⁴⁰

A síksági falvak lakossága jobbára magyar volt; nemesége is túlnyomó részben magyar. Az eltűntek számát (199 nemes, 404 jobbágy) egybevetve, tisztán láthatjuk, hogy a veszteség ismét csak a magyarságot érte. Az idegen, oláh, szláv, cigány — ha tudott — kerekét oldott, a hegyekbe menekült, míg a síkságon lakó magyarságnak nem volt menedéke.

A magyarság helyét elfoglalta a 18. század elején a hegyekről fokozatosan lehúzó oláh és rutén elem. Szabó István kutatásai igazolják, hogy pl. Batáron csak a 18. században találni néhány rutént. A tatárdúlás megviselte a falut, s új lakosai főleg Máramarosból kerültek oda.⁴¹ Csepére is rutének költöztek, a pusztítás után üresen maradt házakba, telkekre.⁴² Kirva földrajzi helyzeténél fogva mindig sokat szenvedett az átvonuló hadaktól. A 18. század elején pusztán állt, 1714-ben kezdik betelepíteni. A tatárok elsöpri a falut, teljesen elnéptelenedik s csak 1719-ben telepítik újra.⁴³ Szirmán is tovább fokozódott a beszívárgás a tatárdúlás következtében.⁴⁴ Egyszerűen Mátyfalván nem tudott a ruténség beszívárgás által túlsúlyra jutni, hanem felszívódott a magyarságba.⁴⁵

Szatmár megyében még nagyobb a pusztítás aránya. összesen 84 falut égettek fel a tatárok, egyedül Nagybánya körül 18-at.⁴⁶ Kővár vidékén teljesen megsemmisült 8 falu, és

³⁹ *Tört. Tár:* 1905. 443. l.

⁴⁰ *Szabó I.* i. m. 207—208. l.

⁴¹ *U. o.* 287. l.

⁴² *U. o.* 312. l.

⁴³ *U. o.* 586. l.

⁴⁴ *U. o.* 485. l.

⁴⁵ *U. o.* 409. l.

⁴⁶ *A Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen XVII.* kötete 239. lapjának jegyzete. Itt található még Kővár vidékének elpusztításáról szóló kimutatás, mely szerint 88 helység és 5 udvarház pusztult el. Ez túlzás s bár a felsorolás után a bécsi hadi levéltár jelzete van, amely az adatok hitelességét igazolja, mégis hibásnak látszik e nagy szám. Ugyanitt van feltüntetve az ugocsamegyei és a beregmegyei pusztítás. Bereg megyében több község és 3 templom semmisült meg. — A többi vidékről sajnos nem találtam adatokat.

számos helységben néhány ház (összesen 80) esett áldozatul a rablók dühének.⁴⁷

Az egész betörésnek, török szempontból — mint hangsúlyoztuk — zavarkeltés, a császári haderő megosztása volt a célja. Komoly katonai műveletre ez a tatár sereg úgysem lett volna képes, mert rendszeres pótlása, felszerelése, korszerű fegyvere nem volt. Ereje nagy tömegében, de főleg gyorsaságában rejlett.

A hadjáratokkal kapcsolatban a kuruc bujdosóknak még egyszer alkalmuk volt a visszatérésre. Lelkesen jöttek, de kevesen voltak s fő bajuk az, hogy egy fosztogató hordával jelentek meg. Marczali szerint,⁴⁸ ha rendes, bizalmat keltő had jön be a magyarok vezetése alatt, akkor egy-két helyen megnyerhette volna a lakosságot a katonaság és a császár ellen. De a magyarság néma maradt a felhívásokra, sőt fegyvert ragadott⁴⁹ a betörők ellen. A háború sorsán egy sikeres felkelés is vajmi keveset változtatott volna: azt a nándorfehérvári csata, a törökök veresége megpecsételte.

A magyaroknak nem sok szerep jutott a vállalkozásból, hiszen a dúlásokban természetesen nem vettek részt. Esterházy a határon maradt s az a néhány kuruc pedig aki esetleg beljebb merészkedett, nem tudta felgyújtani a magyar szíveket. Nem különösen akkor, mikor egy fosztogató hordával együtt jelent meg, amely elől mindenki csak menekült. A Rákóczi-pártiak végcélja, a magyar nemzetnek török segítséggel való felkelésre hívása, és a lerázott német uralom után a Vezérlő fejedelem visszahozatala, tehát nem sikerült.

Obetkó Dezső.

⁴⁷ *Magyar Királyi Hadi Levéltár.* Háborús iratok a törökök elleni hadjáratokból 1712—1789., „1717—9—126a”.

⁴⁸ *Marczali Henrik:* Magyarország története III. Károlytól a bécsi congressusig 162—65. I. (Szilágyi S. A Magyar nemzet története VIII. k.)

⁴⁹ *Szekfű Gyula:* A száműzött Rákóczi. 1913. 88. I.